

ANMELDELSER

Erik Wahlgren: The Kensington Stone, a mystery solved. The University of Wisconsin Press, Madison 1958. 228 s., ill. 5.00 dollars.

Erik Wahlgren, der er professor i nordisk filologi ved universitetet i Los Angeles, har skrevet den sidste bog, der bør skrives om Kensington-stenen. Han har på grundlag af en række oplysninger, som er dukket op i de sidste år, løst stenens gåde, og han gør det ikke blot grundigt og sagligt forsvarligt, men også underholdende og spændende. Man sidder med hans bog som med en detektivroman, for selvom Wahlgren gang på gang understreger, at »we shall not name a perpetrator or perpetrators«, så er det dog stadig de to svensk-amerikanere, finderne af stenen, farmeren *Olof Ohman*, og den omvandrende lærer *Sven Fogelblad*, som nettet strammes om.

Det afgørende ved løsningen af gåden er, at det ved simpel demonstration kan godtgøres, at indskriften er et falsum. Det er Wahlgrens fortjeneste at have bearbejdet og offentliggjort dette materiale i Amerika, og det er professor *J. A. Holviks* fortjeneste at have fundet materialet frem, nemlig 1° en lille encyklopædi, som Ohman havde i sin bogsamling, *Carl Rosander: Den kunskapsrike Skolmästaren eller Hufvudgrunderna uti de för ett borgerligt Samfundslif nödigaste Vetenskaper. En Handbok i nyttiga Kunskaper för alla Samhällsklasser utarbetad efter de bästa Författare och tillförlitligaste Källor, Stockholm 1881–82* (på titelbladet har Ohman skrevet sit navn og datoen 2.3.1891), 2° en scrapbog som røber ikke så lidt om Ohmans og Fogelblads interesseområder og 3° en kladde til indskriften.

Kladden har været offentliggjort i *Danske Studier 1949–50*, og *Harry Andersen* tillægger den med rette så stor betydning, at han så sent som i januar 1957 i *Salmonsens Leksikon-Tidsskrift* betragter den alene som »Et afgørende bevis for, at Kensington-stenen er et falsum« (citeret efter artiklens overskrift).

Inden jeg går over til at fremdrage nogle enkeltheder fra Wahlgrens fortræffelige og smukt udstyrede bog, skal jeg imidlertid opridsе løsningsens 5-årige historie, som har ganske særlig interesse for et dansk publikum. Den 28. december 1953 forelagde Erik Wahlgren for en lærd forsamling i Chicago sin afsløring i foredragsform, »Runic Letters, Archive Study, and the Kensington Inscription«. Kort efter blev han interviewet af *Time*, og i tidsskriftets atlantiske udgave læste jeg den 8. februar 1954, at Wahlgren »had positive proof, he said, that the stone was faked by the late Farmer Ohman«. Uden alt for mange detaljer omtales den svenske encyklopædi (hverken forfatteren eller titlen blev nævnt) og scrapbogen. Den 1. juni skrev jeg til *Time*, som allerede den 18. juni svarede: »In view of your interest in the story, we should like to call your attention to the fact that our correspondents drew an entirely mistaken conclusion from their interview with Dr. Wahlgren for the story«. *Time* henviste til Wahlgrens læserbrev den 29. marts i tidsskriftets amerikanske udgave (og kun dér): »I (do not) claim to have positive proof that Olof Ohman carved the Kensington

stone. The statement given to a reporter by me contained an express disclaimer of my ability to specify the perpetrators of this modern hoax».

Jeg forsøgte at komme i forbindelse med Wahlgren, men forgæves. Det viste sig, at han var på rejse – i Europa! Imidlertid havde *Hjalmar Holand*, stenens så sørgeligt trofaste forkæmper gennem et helt langt liv, i maj måned sendt *Karl Martin Nielsen* et udklip af en artikel, han havde skrevet i Decorah-posten den 23. april. Han skriver her om encyklopædien: »... Det er bare Sludder. Jeg har denne Bog her paa mit Skrivebord. Det er ikke en Encyklopædi, men en Lærebog til Hjælp for saadanne, som maatte ta til-takke med den tarvelige Undervisning, de fik paa en Omgangsskole. Bogen hedder *Den kunskaprike Skolmästaren*«. Jeg rekvirerede den da fra Sverige gennem Det kgl. Bibliotek, fik taget en mikrofilm af de aktuelle sider og lod iøvrigt sagen ligge, indtil jeg den 20. maj 1955 læste følgende telegram fra New York i *Berlingske Tidende*: »Den videnskabeligt meget omstridte Kensington-Sten med Runeinskriftioner, der blev fundet i Minnesota i 1898, vil med Flyvemaskine blive bragt til Danmark, Norge og Sverige, hvor den forevises offentligt i Tidsrummet fra den 23. Juli til først i August Maaned. Kensington Stenen, som af mange Eksperter i alle tre skandinaviske Lande er blevet stemplet som falsk, bliver et Led i en Good-will Tur, som Guvernøren for Minnesota, Orville Freeman, skal deltage i som Turens Leder. Man understreger dog, at den Omstændighed, at Guvernøren bringer Stenen med paa Rejsen, ikke er ensbetydende med, at han hverken godkender eller benægter Stenens videnskabelige Værdi. Stenen skal forevises først i Norge, hvortil den ankommer 23. Juli, derefter sendes den til Sverige og senere til Danmark, hvor den forevises i Begyndelsen af August Maaned. Præcis, hvor Forevisningerne skal finde Sted, vides endnu ikke. De praktiske Arrangementer for Forevisningen af Stenen tilrettelægges af Oversøisk Passagerbureau i København«. Jeg samlede straks mit materiale sammen og skrev den 15. og 16. juli to kronikker i *Berlingske Aftenavis* (Tragedien om Kensington-Stenen og Kensington-Tragediens sidste Akt), hvori jeg på grundlag af Rosanders bog demonstrerede, at stenen var et falsum.

Da jeg selv gerne ville have set stenen, har disse kronikker senere ærgret mig, for den 24. s. m. skrev *Berlingske Tidendes* New York korrespondent – under den drastiske overskrift *Guvernøren var bange for Stenen* – at »Den omstridte Kensington Sten med »Runeinskriftioner« [denne gang sat i citationstegn!] kommer ikke som oprindeligt planlagt med paa Rejsen. Dette forklares herovre fra ved, at man var bange for, at Stenen vilde tage første Side i Avisen og Guvernøren kun Side syv. Men den egentlige Forklaring ligger i den Reaktion, der er opstaaet i baade Sverige og Danmark. To Kronikker i *Berlingske Aftenavis* saavel som ugunstige Kommentarer i *Svenska Dagbladet* og andre Blade har i høj Grad bidraget til, at Stenen nu faar Lov til at blive hjemme i Alexandria, Minnesota«.

For en ordens skyld spurgte jeg *Svenska Dagbladet* om, hvad de havde skrevet, og den 29. s. m. svarede de, at de »i år endast haft en mycket kort notis om den s. k. Kensingtonstenen. Näst senaste gången tidningen innehöll

något om »runstenen« var 1950, då dåvarande docenten Sven Janssons uttalande om stenen i korthet refererades«.

Imellemtiden var jag kommet i förbindelse med Wahlgren, og i et af sine breve fortalte han om den spændende baggrund for interviewet i Time, idet han samtidig sendte mig originalteksten til læserbrevet, som i sin fulde udstrækning lød: »Time must retract untrue assertion that I claim to have positive proof that Ohman carved Kensington stone. Statement given reporter to me contained express disclaimer of my ability or intent to specify perpetrators of this modern hoax. The requirements of science and the declared purpose and spirit of my investigation were satisfied by a demonstration that Kensington inscription can be completely explained as a modern fabrication. Shall add that notwithstanding their suspicion Ohman's sons were courteous to me«. Og hertil bemærkede den retskafne Wahlgren: »Därav kan Ni märka, att Time hade förvrängt mitt telegram til oigenkännelighet, ja man kan rentav påstå att detta blev ännu en förfalskning! En 6 veckor senare samt av för mig okänd anledning (jag förmodar dock på grund av påtryckningar från andra tidskrifter, som jag med flit informerat om det rätta förhållandet) fick jag plötslig en dag en nästan krypande ursäkt ifrån Time. Någon *offentlig* upprättelse har jag aldrig fått för ärekränkningen. Detta torde förmildra Er uppfattning om »hele den amerikanske Befolknings Holdning overfor Kensington-Stenen [således udlagde jeg i mine kronikker Wahlgrens vagt formulerede læserbrev i Time]«. Jag anser det nämligen tillfyllest bevisat, och det för länge sedan, att K-inskriften är modern; varken vetenskapligt eller juridiskt går det an numera att *bevisa* att just den eller den mannen utförde bragde och saken är dessutom egentligen likgiltig. Mitt syfte har varit samt förblivit att klarlägga inskriftens tillkomsthistoria. Genom sitt knepiga »citat« från mig har Time lyckats utmåla mig såsom en, som inte är säker på sin sak. Vidare kan jag omtala, att intervjun med mig här i Los Angeles blev grundligt *omredigerad* av red. i N. Y., och det var där, som det olovliga påståendet om *vad mitt bevis gällde* smög sig inn i artiklen. Den unge mannen i L. A. som skrev den ursprungliga samt av mig godkända versionen blev förtvivlad. Detta är den inneboende moraliska och praktiska svagheten i en så pass »far-flung operation« som en världsomspännande tidskrift ofta har på sitt samvete. Kort tid därefter avsåg sig reportern sitt job. Han ville ej längre bli i sold hos Time och har sedan blivit high school teacher! Där har Ni en mindre skev bild om denne historia«.

Og det er i samme brev han skriver følgende ord til eftertanke for danske læsere: »Amerikanske filologer har aldrig trottet på stenen, och om inte Holand besuttit en så otrolig energi och övertalningsförmåga så hade stenen dött en naturlig död för flera decennier sedan. Ironiskt nog är det förutom Holand så främst *danska* forskares uttalanden som gjort den värsta skadan: Bröndsteds samt *farbror* Thalbitzers. Dessa blev citerade överallt i Amerika, till filologernas store förbittring och förtvivlan, och det är detta som givit kensingtonianerna den medvind här i landet, som man i Norden sedermera hånlett. År 1950 började undertecknad röja och gräva i saken. Tänk Holands

fräckhet: Han har Rosander på sitt skrivbord hemma, vågar ändock påstå att intet samband finns med stenen».

Harry Andersen og Erik Moltke indtager en fremtrædende plads i Wahlgrens bog. Disse to forskere har i klare og veloplagte artikler i Danske Studier 1949–50 gjort det af med Kensington-stenen så overbevisende som det nu lod sig gøre, når de på det tidspunkt ikke kendte noget til Rosander og scrapbogen, men kun havde kladden til indskriften.

Ved at gengive nogle korte uddrag af Rosanders bog, skal jeg nu søge at givet et indtryk af, hvordan indskriftens gåde på smukkeste måde løses af Wahlgren. Den interesserede læser må dog henvises til Wahlgrens bog, som indeholder alle ønskelige detaljer, dog mærkeligt nok ikke den uhyre enkle forklaring på runetegnene for n og t.

Først fortæller Rosander lidt om runerne i almindelighed. Derpå gives det yngre runealfabet eller 16-tegns futharken, og allerede dér får man forklaringen på Kensington-stenens n-rune, som »er unormal ved at være gennemstreget; det er selveste vikingetidsformen, som uddøde o. 1100, og som det vil være umuligt at finde i nogen skandinavisk, middelalderlig runeindskrift« (Moltke). Rosander skriver imidlertid: $\neg$ $\neg$ = N, men han skriver ikke, hvornår de hver for sig anvendes. Moltke bemærker også, at t »har den i middelalderen sjældne form med to bistave« – Rosander: $\uparrow$ = T. Om det runealfabet, som Rosander opstiller, hedder det: *Dessa runor, som äro de allmänne, hafva blifvit kallade Upsalarunor. [. . . .] Upsalarunorna blifvit på flere sätt använde, hvaraf uppkommit Vänderunor (omvände) – g-runen på Kensington-stenen er en venderune. När med tidens lopp runornas bruk såsom skriftspråk spridt sig till folket och behofvet af flere ljudtecken uppkom, begynte man på åtskilliga sätt öka deras antal, och sålunda uppstodo de så kallade stungna eller punkterade runorna, som skilde sig från de gamle genom en eller flere punkter inuti figuren, hvilken förändrade deras ursprungliga ljud och såmedels äfven ökade deras antal. Adskillige af runerne på Kensington-stenen er stungne. Sedan genom kristendomen latinska alfabetet blef bekant, ökades runorna med ännu flere figurer, så att de slutligen voro i det närmaste lika många som de romerska bokstäfverne. Kensington-stenen har 22 tegn. [. . . .] tiden från år 900 till 1300 synes varit den ålder, under hvilken största delen blifvit danade. En indskrift fra 1362 kan således ikke undre. [. . . .] somliga hafva uppkommit til åminnelse af något prisvärdt företag. Det gör Kensington-stenen försåvidt også. Emellertid kan af allt detta ingenting med någon säkerhet slutas om språkets beskaffenhet i sin helhet, helst ofta fremsymtar stor okunnighet om ords stafning hos dem, som verkställt dylika ristningar.* – Kensington-stenens talesprogs vendinger kan således forklaras ud fra disse bemærkninger, som iøvrigt er forkerte!

I Fornsvenskan. Från år 1000 till 1300 möder vi dels mange nye ord og dels sammansætninger af gamla svenska ord – tænk på Kensington-stenens opdagelse som er det eneste »middelalderlige« belæg på ordet i den betydning. Troligt är, att genom religionslärare från främmande länder ord äfven inkommo från engelskan, tyskan m. fl. språk, ehuru sådana numera

svårligen kunne från riktiga svenska ord urskiljas – hertil siger Wahlgren, at »It is not inconceivable that one explanation of the curious word *from* in the Kensington inscription may be found in the hoaxer's misunderstanding, and consequent misapplication, of this »rule«.« *Vid antagendet af de latinska bokstäfverne till skriftspråk bibehölls länge runan þ för D-ljudet*, og i runeoversigten hed det: þ = Th, D – jf. Harry Andersen: »Det er overordentlig påfaldende at indskriften ikke anvender d-runen. þ-runen bruges såvel for ð og d: opbagelsesfarþ, þeþ = döð, Vinlanþ. Allerede på dette punkt må det siges, at Ens mistanke om indskriftens ægthed er vakt«. Nu giver Rosander os altså forklaringen! *Bland vokalljuden tecknades å först med a eller o och sedan med aa – Kensington-stenen har ʰ. ä-ljudet skrefs med e och ö-ljudet med ø*, men – hedder det videre – *Hvad man af det som finnes kan döma rörande svenskan är, att stafsättet varit mycket obestämdt och vacklande – Kensington-stenen har norrmen og vest over for läger og äptir, medens fräelse både har ä og e. ö-runen er en kombination af ö og ø (øjensynlig opfattet som o + e), nemlig den vidunderlige form ö*. Præpositionen *efter* kan staves på 28 forskellige måder og af de 9, Rosander nævner, vælger risteren en blanding af *aptir* og *eptir* ved at skrive *äptir*. *Stundom fördubblas vokaler eller konsonanter utan ändamål, t. ex. Naat (natt), Flerre, Manss o. s. v.* – Wahlgren: »This last word is clearly a genetive singular but is not indicated as such for the guidance of the ungrammatical. Could one find a more apt explanation for the otherwise irrational use of the oft discussed *mans* in line 10 of the Kensington inscription?»

I afsnittet om *Medelsvenskan. Från år 1300 till 1523* understreges det at *nationalsspråket [. . . .] vacklade från det ena uttryckssättet till det andra, utan bestämda grundsatser, och slutligen företedde en fullständig språkförbistring* – det har risteren sandelig i vid udstrækning benyttet sig af! Fra dansk, siger Rosander, lånte man endelsen -else – ordet *opdagelsesfard* »was the runecarver's Kensingtonian answer to this challenge« (Wahlgren). *Efter tyskan begynte man utmärka en lång vokal genom att [. . . .] tillägga et h, t. ex. åhr, fahr(a), hvilket sednare äfven brukades i slutet af ord, t. ex. jagh, migh, sigh, dagh, Sverighe osv., jf. Kensington-stenens öh, ahr, jagh, dagh (2 gange).*

Rosander giver også forklaringen på K-stenens: *fräelse af illu* [eller *illy*], idet han aftrykker Fadervor fra 1300 *Utan frælsæ os af illu* – Wahlgren: »Comparing the phrase found on the Kensington stone with the parallel in Rosander, it is obvious that we need look no further«.

Scrapbogen indeholder bl. a. et meget interessant udklip vedrørende Buddha, og det slutter med ordene: »Akten eder för materiens illusion! AUM!!!«

AUM ristet AVM kan således stå for den hellige sanskrit-stavelse OM, et »kraftord«, hvorom det i Webster's International Dictionary siges, at »The three component parts (a + u + m) of the sound are the Absolute, the Relative, and the relation between them«.

Men Wahlgren har også et andet forslag, nemlig at AVM/OM er et

kryptogram for navnet *Ohman*, idet Rosander netop i sin runeoversigt nævner at m-runen hed *man*. Og muligvis kan man finde endnu et kryptogram, hvis man er så udspekuleret som Wahlgren. Dennegang gælder det ordene *öh* og *man* som står to forskellige steder og i omvendt orden, men som tilsammen giver Ohmans navn i dets originale form: *Öhman*. Dette kryptogram er unægteligt raffineret, men risteren har leget, og det under man også gerne Wahlgren!

Ohman var ikke – som hævdet af kensingtonianerne – en uvidende og ulært bondemand og sandsynligvis støttet af den omvandrende lærer Sven Fogelblad, som på grund af drukkenskab mistede sit embede i Sverige, har han sandsynligvis lavet indskriften.

Ohmans spøg kan man tilgive ham, men at Holand i 46 år – fra 1908 til 1954 fuldstændigt har fortiet, at han vidste, at Ohman ejede Rosanders bog, kan kun betragtes som en videnskabelig slyngelstreg af laveste karakter. Og hvad man i dag skal mene om Holands »troskyldige« bemærkning i 1936: »Why couldn't [the forger] have followed any ordinary textbook on runes and old Swedish syntax?« – vil jeg helt overlade til læserne selv at dømme om.

Wahlgren har sammen med andre løst Kensington-stenens gåde. »Som sprogligt og runologisk kildeskrift fra 14. århundrede er Kensington-stenen rejiceret«, skrev Erik Moltke i *Danske Studier* 1949–50, men han fortsatte: »Derimod kan man sige, at denne sten indleder Amerikas runeperiode«. Og det er vel også det eneste positive, der nu kan siges om den sag! (Se også Assar Janzéns anm. af Wahlgren, fremkommet i *Scandinavian Studies* 1959,1 under korrekturlæsningen af disse sider.)

Holand ser naturligvis noget anderledes på det, og da han så sent som i 1957 skrev sine erindringer, *My First Eighty Years*, nævner han ikke Wahlgrens afsløring med et ord. Særlig charmerende er Holands beskrivelse af, hvordan han op søgte en række nordiske filologer på en af sine Europa-rejser. I København traf han Finnur Jónsson »and asked if he saw anything objectionable in the inscription. He looked it over carefully and said: »The use of the preposition *from* seems strange. It must be a loan from the English.« I næste sætning er Holand hos Knut Söderwall i Lund. »I told him that Jonsson believed *from* was a loan from the English. »You come at a very opportune time,« he said, »because I have just finished the compilation and editing of all words beginning with F in my new dictionary. . . .« Söderwall henviste ham til Axel Kock, og »I went below and found Professor Axel Koch [sic!] at home. [He] went to a bookshelf and pulled out two books. He said: »I can understand Söderwall's doubt because I was also long doubtful. Here I have my Fornsvensk Ljudlära« etc. etc.

Af Holands erindringer, som Wahlgren ikke har kunnet nå at få omtalt i sin bog, fremgår det tillige, at han har kendt to svensk-amerikanske farmere ved navn Ohman. I august 1898 mødte han Tyri Ohman, og stenen blev »fundet« i november samme år af Olof Ohman, som Holand først lærte at kende personligt i 1907. Tyri kendte udmærket den unge Holands

interesser, men hvad man skal lægge i disse kendsgerninger får naturligvis stå hen. Påfaldende er det imidlertid, at stenen blev fundet *efter* at Holand havde talt med en Ohman!

I 1907, fortæller Holand, tilbød han Olof Ohman 5 dollars for stenen, men han forlangte 10, hvortil Holand svarede: »... if the inscription is from ancient times, it would be worth more than that – it would be priceless. But if it's the work of some modern jokester, it is not worth anything.«

Desværre får vi aldrig at vide, hvad Ohman egentlig mente, da han derpå – generøst – forærede Holand den med ordene: »... you can have the stone for nothing [!]*«*

Iørn Piø.

Danske Folkesagn. Ved Laurits Bødker. Rosenkilde og Bagger, Kbh. 1958. 192 s., 14,50 kr.

Niels Levinsen: Folkeeventyr fra Vendsyssel. Udg. af Laurits Bødker. Ejnar Munksgaards Forlag, Kbh. 1958 (Danmarks Folkeminder bd. 68). 312 s. 20 kr.

Folkeminder. Udg. af Foreningen »Danmarks Folkeminder«. Redaktion: H. P. Hansen og L. Bødker. 1.–4. hefte, Kbh. 1955–58.

Bibliografi over dansk folkekultur 1955–56. Udg. af Foreningen »Danmarks Folkeminder« ved L. Bødker, H. Grønning, H. Rasmussen, B. Holbek. Kbh. 1957–58.

De to bøger og de to påbegyndte årspublikationer stammer, som det ses, fra kredsen om Dansk Folkemindesamling og er hver på sin vis nok værd at gøre opmærksom på. *Danske Folkesagn* fylder et føleligt hul i bogmarkedet, idet en god udgave af sådanne sagn ikke kunne købes i den almindelige handel. Og når man har læst den, synes man, at en sådan bog altid bør kunne købes og læses af så mange som muligt. I alle samlingens fire dele (Stedsagn, Historiske sagn, Fanden og det onde, De overnaturlige) er der stykker, som hører til det fælles danske dannelsesgrundlag, og som det er en fornøjelse at læse; at de allerkendteste sagn er medtaget foruden mindre kendte, er helt rigtigt. Vigtigst er disse småstykker naturligvis som kilder for viden om folkets forestillingskreds, og i denne begrænsede betydning kan de alle kaldes historiske. Men vigtige er de også, fordi de så ofte forudsættes bekendte af digtere, billedkunstnere og forskere, næsten på samme måde som den nordiske mytologis skikkelser og episoder ansås for et fælles forråd, svarende til den græske og på et højere plan den bibelske forestillingsverden. I vore dage, hvor dette engang selvfølgelige dannelses- og underholdningsstof er på retur, må man glæde sig over enhver publikation, der på god måde bidrager til at holde det fast, og må således varmt anbefale Bødkers sagnudvalg til både voksne og børn.

Et lille forord og et lille stedregister er den nette bogs eneste apparat; der burde have været plads til en ganske knap kildefortegnelse. Netop fordi

kildefortegnelse mangler, ville man gerne have undværet det korte forords sidste passus: »... sproget er undertiden lidt kluntet, fordi udgiveren kun i enkelte tilfælde har følt sig beføjet til at rette stil hos de mange optegnere og fortællere«. Dette er sikkert rigtigt i en lang række tilfælde, men er alligevel falsk varebetegnelse, opstået ved momentan distraktion eller malplaceret beskedenhed. De få eksempler, anmelderen har eftergået, viser nemlig, at kilder med gammelt sprogpræg netop er gennemskrevet i vor tids sprog. Et par berømte sagn fra Thiele ligger så nær denne, at man ikke kan tvivle om, at han er forbilledet, og så fjernt, at udtrykket gennemskrive er bedre end udtrykket rette stil. På samme måde med Svend Felding, der – da anm. søgte vejledning i Svend Grundtvigs indledning til visen i DgF – viste sig at stamme netop derfra, en gennemskrivning af et til Grundtvig indsendt sagn.

Jeg er afgjort enig med Bødker i, at denne fremgangsmåde er legitim i en populært anlagt bog som den foreliggende, og jeg finder som fremhævet resultatet godt. Men jeg undrer mig over, at han har sluttet sit forord således, samtidig med at han ikke giver den almindelige læser noget fingerpeg i form af et kilderegister.

Niels Levinsen har Bødker et par gange før her i DSt omtalt som en usædvanlig god eventyroptegner, idet han, skønt akademiker, mere end de fleste kunne få meddelerne til at bevare den genuine folkelige fortælle-måde, som han ubesmykket bibeholdt i sine optegnelser; de her udgivne er meget begrænsede i tid: 1854, i sted: Løkken og et par nabosogne, og personelt: 6 meddelere. Arbejdet var inspireret af Svend Grundtvig og indsendtes til ham. De her udgivne 42 historier, fra 1 til 14 tryksider store, repræsenterer både internationalt udbredte og næsten ukendte typer, begge slags naturligvis af stor interesse, og selvom udg. med rette bemærker, at den upolerede form kan gøre eventyrene lidt vanskeligt tilgængelige, er de dog fængslende læsning, sikkert så ægte, som det uden stenografi eller lydoptagelse kan forlanges.

I modsætning til sagnbogen er eventyrudgaven rigt kommenteret; for hvert eventyr gives typenumre i de gængse typologier, oversigt over trykte varianter, over trykte og utrykte nordjyske varianter samt referater af ældre litterære tekster til og med Grimms eventyrs danske udgave 1821. Dertil kommer alle ønskelige registre. Bogen må således siges at være en værdig repræsentant for en publikationsrække som Danmarks Folkeminder, idet den giver underholdende læsning for enhver og samtidig viser den nærmere interesserede, hvordan en moderne eventyrudgave bør anlægges – unægtelig mere fordringsfuldt end svundne tiders! Udstyret er godt, og efter en række års ofte vellykkede variationer vil DFm nu atter holde et fast format – men hvorfor så bredt i tider, hvor man med alle gode grunde er vendt tilbage til smallere og læseligere proportioner?

Bogrækken DFm har ikke kunnet give Dansk Folkemindesamling, hvad den naturligt må trænge til: en hæfterække, der er egnet til korte artikler, publikation af velegnede meddelelser (til ansporing af samme og andre meddeleres aktivitet) og til spørgsmål og svar, hvor DFS eller en samler og

forsker kunne have brug for kommunikation. En sådan mangel er afhjulpet med *Folkeminder*, der dog kun kan komme med 48 sider om året. De fire hæfter indeholder broget og læseværdigt materiale. De flittigste bidragydere er endnu kredsen af fagfolk, men ligeså interessante stykker er kommet fra samlere rundt om i landet, ligesom spørgsmål-og-svar-funktionen allerede har været til gavn.

4-5 hæfter ad gangen skal have fælles titelblad og register. Når anmeldelsen ikke udskydes, til det første bind er afrundet, er det i håb om ved rettidige klageskrig at få indflydelse på *Folkeminder*'s typografi. Gennemført kursiv undtagen i citater, tykke streger, når noget af al denne kursiv skal fremhæves, og almindelig uorden i typografisk markering af overordning, underordning og samhørighed gør et mildest talt irriterende indtryk – ikke blot æstetisk, men fremfor alt *praktisk*. At bringe den slags i orden er redaktørers selvfølgelige pligt; det være sagt i kollegial farisæisme.

Bibliografi over dansk folkekultur skal som enhver anden god bibliografi være hjerteligt velkommen, og det ville være galt at forbigå den i tavshed, når *Folkeminder* nævnes. Den virker solid og gennemtænkt, men da bibliografier kun kan bedømmes efter nogen tids brug, vil vi vente med en egentlig anmeldelse af dette nyttige hjælpemiddel.

Med venlige tanker til nævnte og uævnede, levende og afdøde optegnere og medarbejdere rækker vi de fleste blomster, incl. enkelte torne, til lic. Laurits Bødker i anledning af disse mange udslag af hans forskeriver.

Erik Dal.

Danmarks gamle Folkeviser. Tiende Del: Tekst-Tillæg. Første Halvbind (Bd. I-III, Nr. 1-182) af H. Grüner-Nielsen. Afsluttet af Karl-Ivar Hildeman. (Forord: Erik Dal.) UJDS Nr. 298, 317, 335, 349 og 384. J. H. Schultz, Kbh. 1933-58. XII + 496 s.

De store videnskabelige udgaver er langt større åndelige kraftprøver end uindviede drømmer om. Materialet er som regel så uoverskueligt og mangesidigt at en tilfredsstillende løsning kræver flere generationers indsats, og det forenkler naturligvis ikke sagen at der gerne midt under udgivelsen fremkommer nyt stof eller ny vurderinger af det allerede udgivne. Et kæmpeværk som *Monumenta Germaniae Historica*, der begyndte at udkomme i 1826, er ikke afsluttet endnu, og herhjemme står vi i samme situation med *Danmarks gamle Folkeviser*, hvis 1. bind Sv. Grundtvig udsendte 1853. Man hører derfor undertiden den påstand fremsat, at slige anstrengelser er futile fordi videnskabens stade ved afslutningen er uendelig forskellig fra hvad det var da de første dele udkom. Men dette er nu engang forskningens vilkår, og *det mere eller mindre heldige udfald står i virkeligheden og falder* med den takt og konduite den eller de sidste i den lange række af udgivere viser.

De to første udgivere, Sv. Grundtvig og Axel Olrik, var mænd med stærkt udtalte meninger, og selv om disse ikke på alle punkter faldt sammen, var

dog dermed skabt en folkevisens dogmatik og et folkeviseudgavens idégrundlag, som efterfølgerne måtte gå ind under om der ikke skulle blive en kløft mellem tekstbindene og tillæggets supplement og kommentar. Og et sådant brud havde været ganske urimeligt! Selv om vi i dag både må tage afstand fra mange af udgavens dateringer, og erkende at en del af materialet fra moderne meddelere er retoucheret, er det småting når vi holder os udgavens formål for øje: at give så tro et billede som muligt af Danmarks *gamle* folkeviser, altså de traditioner som enten fandtes i adelsvisebøgerne, eller de to gamle udgivere ud fra deres forskerinstinkt regnede med at det kun skyldtes tilfældet at vi ikke fandt overleveret der. Selvfølgelig er det et idealistisk grundlag, som forskere i dag ikke ville begynde en ny udgave på, men – som det nu fuldførte første halvbind af supplement og kommentar til fulde viser – ikke kompromitterende for realistisk orienterede forskere at føre videre med skyldig hensyntagen til en senere tids forskning og standpunkter.

Det er to vidt forskellige forskerpersonligheder der har påtaget sig dette byrdefulde hverv. H. Grüner-Nielsen var en forsker af den gammeldags type, som sankede kendsgerning efter kendsgerning på sit studiefelt og møjsommeligt opbyggede et helhedsbillede ved at lægge dem ved siden af hinanden. Parret med stor musikalitet og et langt forskerlivs erfaring – heri ikke at forglemme hans udgaver af de andre visetyper –, gav dette af detaljerne fremvoksede overblik ham en sikkerhed, som man tit er tilbøjelig til at overse, fordi han så loyalt bøjede sig ind under rammerne for den udgave han overtog. Karl-Ivar Hildeman, som bærer hovedansvaret for det nyudkomne 5. hefte, er vor tids modsatte type, den langt dristigere ånd, der først klarer sig de overordnede synspunkter og så prøver dem på det foreliggende materiale, men vel at mærke uden at negligere detaljerne og de forbehold eller omvurderinger de kan tvinge til. Da Hildemans svenske modersmål er uantastet i udgaven, er det muligt at trække en nøjagtig grænse mellem de to udgiveres andel – og derved erkende, at forskellen i generation og vingefang ikke har hindret den kontinuitet og ensartethed i saglig henseende som benyttet af videnskabelige standardudgaver lægger så stor vægt på at finde.

Det forhindrer imidlertid ikke at springet mellem de to udgivere er enormt. At der ligger andet mellem deres fremstillingsmåde end sprogskiftet, mærkes både i den almindelige metodiske redegørelse Hildeman indskyder i den første af sine kommentarer (jf. ndf.) og i den forskellige måde de beskriver forskningssituationen på. Grüner-Nielsen var fortsætteren – og håbede vel i det længste også at være fuldføreren – af et storværk andre havde tilrettelagt og præget, og i de 4 kommentarhefter han besørgede spores at de var ment som slutstenen. Det var noget nær forskningens sidste ord, og overfor brist i materialet eller uoverskuelige problemer kunne det undertiden blive vagt. Hildeman er derimod den udefra tilkaldte kapacitet med afgørende nytolkninger bag sig, og trods dyb ærbødighed overfor det ham betroede hverv og Grüner-Nielsens minde er han først og fremmest aktiv deltager i en løbende debat. Dette påvirker hans fremstilling i den

grad at den bliver mundtlig og levende, og hans kommentarer virker som en serie trykte forelæsninger. Det gælder ikke mindst ved de tre viser (DgF 159, 161 og 171) hvor han på forhånd stod som den der havde lagt det tungeste lod i vægtskålen, fremfor alt DgF 171, hvor han efter at have klarlagt sine egne synspunkter og Örjan Lindbergers modargumenter mod disse (jf. DaStud. 1955.56ff.) frejdigt tilføjer, at det endelig kan tænkes at A-varianten »har skrivits i något tredje, ännu mindre påvisbart sammanhang«! Det er næppe for meget sagt, at Grüner-Nielsen afslutter den gamle diskussion og Hildeman holder døren åben for den nye.

Men hvor pinligt loyal Grüner-Nielsen end var, var det dog hverken sådan at han godtog alt han forefandt i udgaven eller tilbageholdt egne bidrag til visernes forståelse. Der var jo gjort et ihærdigt arbejde med stoffet også af forskere af ganske anden skoling end Grundtvigs og Olriks, og det kunne dårligt forholdes benytterne. Forøvrigt lå forholdene væsentlig forskelligt ved DgF 1-56, 57-175 og resten. Til den første og i meget ringere omfang den anden gruppe forelå omfattende tilføjelser og forskningskommentarer bag i de 4 første tekstbind, og det var egentlig både godt og ondt, godt fordi læserne fik det materiale mere til den enkelte vise, ondt fordi Sv. Grundtvig ikke tålte mere radikale modstanderes meninger som først og fremmest Gustav Storms. Den redelige Grüner-Nielsen kunne på den ene side ikke afvise alt i denne kritik, men var på den anden side bundet af at det var Sv. Grundtvigs udgave han førte videre. En løsning på dette dilemma blev påtrængende nødvendig da han med 3. hefte nåede til de historiske viser, som mere end nogen andre havde været i forskningens søgelys og derfor i særlig grad krævede ajourførende kommentarer foruden de egentlige teksttillæg. Sv. Grundtvig havde jo været alt for tilbøjelig til at gøre disse viser samtidige med de begivenheder de skildrede, og havde ofte støttet sin argumentation på lån eller lighedspunkter med kæmpeviserne, som han tillagde overordentlig ælde og derfor havde anbragt i 1. bind. Disse standpunkter var det nødvendigt at sige fra overfor, efter påvisningen af kæmpevisen som en norsk nydannelse med relativt sen spredning på østnordisk område og Schücks og Steenstrups underminering af en række visers historicitet; men samtidig ønskede Grüner-Nielsen at pointere, at den radikale kritik gik alt for vidt når den principielt udelukkede en lang mundtlig tradition før nedskrivningen. Han bragte derfor på de indvendige sider af heftets omslag en udførlig redegørelse, som den ny hovedudgiver Erik Dal har aftrykt i halvbindets forord og således reddet fra undergang ved indbinding.

Denne redegørelse er uden sammenligning Grüner-Nielsens mest revolutionerende bidrag til udgaven. Ellers er hans omvurderinger gerne stilfærdige, og ligger ofte i fortsættelse af Olriks, som han i det hele er mindre kritisk overfor. Den store varianttabel over Marsk Stig-viserne (DgF 145), hvor petit anvendes ved afsnit der kun findes i en enkelt håndskriftversion (som regel A samt Vedels tekster), svarer til Olriks opfattelse: at kortformerne er primære, og fører det egentlige bevis herfor. Men den fulde konsekvens af denne grundige oversigt, som eftertiden skylder ham stor

tak for, drog han ikke, måske fordi han havde taget for stærkt indtryk af Hans Brix' suggestive argumentation for at DgF 145 A og Niels Ebbesen (DgF 156) skulle have samme forfatter.

Sin selvstændigste indsats ydede Grüner-Nielsen i sine vurderinger af overleveringers bærekraft. I tilslutning til Brix' skarpsindige redegørelse i Vers fra gamle Dage fastslår han således, at A-formen af Rane Jonsens Endeligt (DgF 149) i de normale 4-linjede strofer ikke blot er sekundær i forhold til de 6-linjede BCD, men næppe kan være ældre end 1550; og med støtte i den tyske folkevisekspert John Meiers forskning konstaterer han, at de 4 bevarede former af Riberhus-visen (DgF 147, de 3 i adelsvisehåndskrifter, den fjerde hos Vedel) er indbyrdes afhængige og næppe giver noget pålideligt billede af visens oprindelige form. Heller ikke de 2, meget forskellige, overleveringer af Dronning Dagmars Død (DgF 135) tillader videregående slutninger om den form visen fra først af har haft. Og m. h. t. Marsk Stigs Døtre (DgF 146) er den historiske »Etikette« særegen for ét adelsvisehåndskrift (Sophia Sandberg) og Vedel, mens de to unge piger både i Karen Brahes folio og folketraditionen er kongedøtre. Her er folkeoverleveringen så omfattende og samtidig så værdifuld, at det ud fra den er muligt at kontrollere de forkvaklede gamle traditioner; og dette er for Grüner-Nielsen vigtigere end den advarsel mod at tage historisering for gode varer som eksemplet også rummer, og har givet ham anledning til beskedent midt i kommentaren at fremsætte hvad vi andre bør opfatte som hans videnskabelige testamente (DgF.X.348): »Vi belæres om, hvor forvansket Adelsviseopskrifter kan være, og hvor usikker man maa stille sig overfor at udtale en Dom om en Vises oprindelige Indhold og Tendens, i det Tilfælde at der kun foreligger sparsom Adelsoverlevering, og anden Kontrol svigter.«

4. hefte (1948) var standset lige før Margrete-visen (DgF 159), og Grüner-Nielsen vidste at den indtog en central plads i Hildemans disputats (Politiska visor från Sveriges senmedeltid, 1950), og ville oppebie bogens fremkomst før han tog fat på visen. Da den forelå, var hans helbred vaklende, og det blev Hildeman der kom til at skrive om denne og de følgende på tre nær. Grüner-Nielsen ville utvivlsomt have billiget denne ordning, da der havde været kontakt mellem de to og Hildemans kommentarer flere steder bærer spor af denne.

Den ny kommentator kunne sikkert have ønsket sig en lignende lejlighed til at bringe et manifest som forgængeren havde eller tog sig på omslaget til 3. hefte. På den anden side kunne det nemt blive overset eller forsvinde ved indbinding, og det må derfor anses for naturligt at han indenfor rammerne af sit første bidrag, ved den centrale og i nyere tid undervurderede Margrete-vise, stoppede op og bragte et programmatisk afsnit: »Sovring av stoffet. Principer och metodik« (s. 394 f.), der mutatis mutandis er oplysende for hans samlede indsats i værket. Metoden går ud på, at man lægger varianterne ved siden af hinanden og udskiller dels *kerne-* eller *stamstof*, det der går igen i flere varianter, dels *særstof*, hvis isolerede forekomst i en enkelt variant eller evt. et par nærbeslægtede vækker mistanke om senere

tildigtning, dels endelig det stof som »varken är att räkna till stamverser eller särverser«, hvis betydning alene ligger i dets fingerpeg om mulig indbyrdes sammenhæng mellem varianter. Metoden vinder i værdi ved at han, ved de viser hvor det har betydning for kernestoffets afgrænsning, anlægger en omhyggelig håndskriftkritik, første gang med henvisning til Grüner-Nielsens håndskriftbeskrivelser i *Danske Viser 1530–1630 VI*.

Overfor Kr. Erslevs og andre forskeres forkætring af Margrete-visen peger Hildeman på andre kvalitetsnormer end det »historisk mest rimelige«, som jo meget vel kan skyldes sekundære lærde indskud. Første skridt bør være at frasortere stereotype strofer der må antages at være indlånt fra andre viser, sådan som allerede Sv. Grundtvig har anvist for en enkelt strofes vedkommende. Når dette konventionsbestemte stof er udskudt, er man meget nærmere ved kernestoffet; og når der ydermere er øvet håndskriftkritik – i dette tilfælde med konstatering af en bedste redaktion (B) –, har man nogenlunde klarhed over digterens opfattelse af de tilgrundliggende kendsgerninger. Navnestoffet i den bedste variant er i dette tilfælde så rigeligt og tilpas rigtigt at afstanden i tid fra de skildrede begivenheder næppe overstiger mands minde, forudsat at man – som her – ikke kan påvise en kilde det i sin helhed kan være taget fra. Men en sikker datering er umulig; man kan ikke komme længere end til at afvise to yderpunkter som usandsynlige: Margretes tid, fordi oplysningerne om felttoget er i bund og grund forkerte (Erslevs anke), og Christiørn I.s, fordi uviljen mod svenskerne da skulle have været større. – Endelig afvises den mulighed at nogen af de 3 kendte Danmarkskrøniker fra tiden, deriblandt rimkrøniken, kan være kilde, men antages – så vidt anmelderen kan se, uden tilstrækkelig grund for rimkrønikens vedkommende – at en variant af visen kan være benyttet ved affattelsen af disse.

Viserne med tilknytning til historiske begivenheder i 15. og 16. århundrede er jo overvejende specialforskernes domæne, hvad der dog ikke udelukker individuelle og undertiden indviklede problemstillinger, men disse må som helhed siges at være fulgt op med klarhed og styrke. Størst krav stillede sikkert de to viser om nederlaget i Ditmarsken 1500, DgF 169–170; og selv om det sidste ord om disse næppe er sagt endnu, har Hildeman æren af at have gendrevet et par væsentlige fejlslutninger hos forgængerne: at DgF 169 skulle være oversat fra tysk, og Sv. Grundtvigs hårdnakkede påstand om at DgF 170 trods alle tegn på det modsatte »er bleven til i Folkemunde«. Videst når Hildeman i analysen af denne fugleallegori, stort set på linje med Lindbergers i *DaStud.* 1955; dog stiller han sig mere skeptisk til den navngivne forræder Ebbe Gied (B-variantens form), fordi vor øvrige viden om ham, i en genealogisk notits fra det 18. århundrede, kan bygge på Vedels visebog. Derimod er det ikke givet, at de to svenske forskere har bedømt nr. 169 rigtigt ved at placere den i nedskrivningstiden, 1550'erne. I lys af problemstillingen i Hildemans disputats kunne den lige så godt tages for en politisk vise, affødt af det første rygte om nederlaget, som meget vel kan have gået ud på at kongen havde sat livet til, og at ditmarskerne havde ført hans skjold til Mariakirken. Det

skortede dem jo ikke på trofæer. Når Hildeman vil bortforklare at kongens hjerte brast med at det er en psykisk reaktion, må der protesteres; dels kan det på dansk kun bruges om fysisk død eller undtagelsesvis hyperbolsk, dels forudsættes hans død i visens komposition, spådommen i str. 3 ville ellers være meningsløs. Det skal tilføjes, at selv om »liden Kirsten« er traditionelt navn i folkeviserne for en handlende eller rådgivende part, kan man i dette tilfælde ikke se bort fra at det også er den folkelige form af Christine, navnet på Hans' dronning, som var kendt for sin fromhed og rimeligvis har nydt større yndest end kongen, så det lå snublende nær for en digter i en uvis og angstfuld situation at fremstille hende som hans gode ånd, som han burde have adlydt.

Må man således stille sig tvivlende til Hildemans vurdering af DgF 169, skylder man ham til gengæld tak for den dybtgående analyse han som den første har underkastet DgF 172, Christian den Anden i Sverrig. Det gode resultat skyldes det *genrekritiske* hovedsynspunkt: visens ældste form, A-varianten, er et typisk eksempel på genrens forfald, en tilsidesættelse af den hævdvundne nordiske folkevisestil under tysk indflydelse. Det ses lige fra tilhørerappellen og årstalsangivelsen i begyndelsen til ønsket om evig salighed til sidst, og ned gennem visen i den politiske standpunkttagen og den begrænsede brug af replikker. Dertil kommer de – pinligt rigtige – historiske detaljer, der har ledt Hildeman til en mulig forklaring, som han dog selv tager det forbehold overfor, at vi savner dokumentation for det sidste og interessanteste led i udredningen. Det givne er, at Christian II havde tyske hofsangere, og at der 1518 under hans forsøg på at erobre Stockholm er udarbejdet en latinsk beretning med henblik på disse; det tænkelige er, at grundlaget for DgF 172 A er en lignende relation om begivenhederne 1520, men det springende punkt, at vi intet kender til at han havde danske hofsangere. Belysende for genrens historie er redegørelsen for B-varianten: skønt yngre (overleveret i hs. Svaning II fra ca. 1590) svarer den langt bedre til den klassiske balladestil. Dens eneste genrestridige element er årstalsangivelsen; den begrænser sin skildring til hovedhandlingen: kampen; den gør mere brug af dialog og anvender gængse folkeviseformler; og endelig tilstræber den større objektivitet. Den er et produkt af folkevisens renaissance. Videre går Hildeman ikke, for her i værket er han jo kommentator; men han har utvivlsomt tænkt tanken til ende: hvor forsigtig man skal være med at tilkende sent overleverede visevarianter høj alder ud fra stil og formler alene.

Bindet med de historiske viser slutter med 5 af forment svensk oprindelse, DgF 178–182, karakteristiske ved det i Sverige yndede bruderovsmotiv, enten som led i handlingen eller baggrunden for denne. At en svensk forsker er særlig kvalificeret til at behandle disse, siger sig selv; derimod er det bemærkelsesværdigt, at han netop her er i stand til at bringe Sv. Grundtvig en varm hyldest for rigtige vurderinger, og det siger faktisk meget om DgF som værk og institution. Dermed være ikke sagt, at han ikke har adskilligt at tilføje, for gruppen har selvfølgelig været genstand for megen opmærksomhed i Sverige siden Grundtvigs tid.

Som forklaring på gruppens store yndest i middelalderen henviser Hildeman (s. 460) til kærlighedsmotivets dragende magt og visernes høje litterære standard, som repræsentanter for »den höviska centrallinjen i högmedeltidens litterära mode, sådant det utbildats i franskt 1100-tal«. Højest når den poetiske kunst i den sidste (Karl Algotsøn), og derved kommer Hildeman i den lykkelige situation at kunne afslutte sin virksomhed med en analyse på rent litterært plan. Vel slipper han heller ikke dér for en saglig udredning; men med den energi og dygtighed han har lagt for dagen på andre og for udgaven vigtigere områder, under man ham, at han i sit sidste bidrag fik lejlighed til at fremtræde som det han først og fremmest er: æstetisk orienteret litteraturforsker.

Det betyder imidlertid ikke at man kan begrænse sit studium af disse viser til det æstetiske, bl. a. fordi der knytter sig store og i hovedsagen uafklarede problemer til deres datering og genesis. Hovedhelten i denne gruppe er lovmanden Algots søn Folke, der 1287 eller 1288 røvede en rig brud, flygtede til Norge med hende, og dømtes fredløs af Magnus ladulås. Titlerne på DgF 178 og 180 indeholder hans navn, men i 178 har interessen forskudt sig til hans forhold til Magnus' dronning, og i 180 er navnet kun hjemlet i fjernstående svenske varianter. Denne sidste vise virker ung, og Hildeman gør opmærksom på umiskendelig berøring med DgF 425 og 511. Der er imidlertid grund til at tro, at der har eksisteret en vise om Folkes brudrov, og at DgF 181, hvor helten desværre trods Sv. Grundtvigs overskrift hedder Magnus Algrevenssøn, er den af de bevarede der ligger den oprindelige vise nærmest. Hertil henlægges da også hovedreddegørelsen, og Hildeman skjuler ikke at den i høj grad hviler på gisninger.

Hovedvanskeligheden er dog nu som før tolkningen af DgF 179, Herr Mattis og stolt Ingefred, og det er et spørgsmål om man kan komme længere med den uden at forsøge nye veje. Anmelderen skal være den sidste til at bebrejde Hildeman hans advarsel mod uunderbyggede analogislutninger, men føler sig ikke overbevist om det uforsvarlige i at drage slutninger – eller søge forbindelser – mellem de svenske fredløse og kredsen omkring marsk Stig, aldenstund begge disse flokke – samt den norske sørøver Mindre-Alf – på samme tid havde deres tilhold hos den norske konge. Det nævnes jo, at navnet drost Lovmand er gledet ind i DgF 145 A. Det føles nærmest som et »Interdum dormitat« at denne ypperlige håndskriftkritiker ikke er gået til håndskriftet (Svaning II) og har undret sig over omgivelserne. De nærmest foregående er nemlig Marsk Stig-viserne DgF 145 F, K og I samt den disse nærstående Ranc Jonsøns Giftermaal (DgF 148 B), mens den efterfølgende – og sidste med samme hånd – er DgF 5 A, om Grimilds hævn over sine brødre Helle Haagen og Falquor Spilmand! Hvis DgF 179 virkelig hører til den svenske gruppe, hvad bl. a. nævnelser af Falquor Loumandssøn kan tyde på, og sammenstillingen ikke skyldes en tilfældighed, har vi her på rad og række senmiddelalderens tre mest yndede heltrekredse: de berømte danske og svenske fredløse og Didrikskæmperne. Sagen bliver ikke mindre spændende ved en sammenstilling af to strofer fra DgF 179 og to fra Marsk Stig-viserne:

DgF 179 str. 1.

Oc fire da vaare de høffding,
den herre var vorden vred:
hand bad dennem rømme aff Suerig
oc komme der aldrig mere.
Saa ville de icke offuer den søø.

DgF 179 str. 9.

Det vaar herre Mattis,
hand tog til sin kniff:
»I skulle nu rømme aff Suerig met
mig,
eller det skal kaaste eders liff.«

DgF 145 K. 1.

De vaare vel siu oc siusinds-tiue,
de møttis paa en hede:
»Huad da skal wi slaa paa?
kongen er bleffuen oss vred.
Oc wi er dreffuen ud aff Danmarck.

DgF 145 C. 5 (E. 7).

Thett waar herre Marsti,
hannd tog tiil sin kniff:
»Haffde thett mig en annden sagtt,
tha skulle thett kostiit thiitt liff.«

Her er ikke stedet til at diskutere prioritet, kun til at understrege sammenhæng; denne forstærkes ved at de foregående konventionelle strofer i DgF 179 med »sove paa arm« og »sove ved side« med tilhørende rim »harm« og »kvide« har deres modsvar i DgF 145 E str. 8–9. I E-varianten er resten gået tabt, mens slutningen af C handler om den fredløse marsk, som opbygger Hjelm, og at »Marsti drog tiill sin wenne høstru«. Navnet Mattis, der trods gisninger henstår uforklaret, kan vist kun være en yderligere fordrejning af folketraditionens Marsti (med tryk på første stavelse), hvad enten han er oprindelig i visen eller sekundært indsat, – ligesom Børial lige så godt kan være en nordjysk Byrial som en svensk Birger. Det skal tilføjes, at DgF 145 K ellers er tolinjet og første strofe vel kun er blevet udvidet ved lån fra Didrikviserne (DgF 7 D–H), så vi tør regne med en ældre tolinjet form, der sammenlagt med omkvædet har ligget tættere op ad de tre første linjer i DgF 179.

Det sidste ord om den interessante svenske gruppe er altså ikke sagt endnu, men Hildeman introduceredes jo ovenfor som den frejdige debattør, og det kan ikke noksom fremhæves, at han har ført debatten et langt stykke videre. Ej heller bør det skjules, at det har Grüner-Nielsen også på sin stiltfærdige vis, og at vi slet ikke ville kunne føre diskussionen i de baner uden Sv. Grundtvigs enorme indsats.

Helge Toldberg.

Karl-Ivar Hildeman: Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. Skrifter utgivna av Svenskt Visarkiv I. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1958. 260 s. 25 sv. kr.

De nordiske middelalderlitteraturer har, fraregnet den islandske, kun et fåtal af læsere og endnu færre aktive forskere, så en essaysamling som den foreliggende er et særsyn. Der er i alt 6 afhandlinger: Paris och Vienna – Den äldsta svenskspråkiga lyriken och dess ursprung – Trohetsvisan och dess genre – När kom kämpavisan till Sverige? – Erikskrönikan och visan om Nyköpings gästabad – I marginalen till Draumkvædet, hver enkelt efterfulgt af et engelsk resumé, som bekvemt fritager en anmelder for egentlige referater. Bogens mystisk klingende titel vil måske lokke nysgerige lægfolk til, og dem har forfatteren – foruden ved sin blændende frem-

stillingsform – taget hensyn til ved at sætte den mest populære afhandling forrest; men videnskabsmændene, som undertitlen »Litteraturhistoriska studier« appellerer til, vil nok huske den anden af dem længst. De fire sidste har bud til begge kategorier, blandt fagfolk især specialister på de respektive områder, der ikke vil kunne komme udenom dem.

Som det fremgår af titlerne, er emnerne større episke digte, folkeviser og lyriske stev, og ikke mindst vekselvirkningen mellem disse genrer i senmiddelalderen. Det er dette der anviser den anden af afhandlingerne den centrale plads i bogen. Hvad der er overleveret af nordisk middelalderlyrik er jo uendelig sparsomt, og det der er tilhører overvejende den religiøse digtning. Dertil kommer – ganske som ved folkeviserne – den vanskelighed, at en del af det stof ældre forskere har inddraget i debatten er sent overleveret og kun efter nøjere prøvelse kan tages med i betragtning. Forfatterens forsigtighed i så henseende borger for hans resultater, når han på det resterende materiale prøver Ernst Frandsens teori om tilstedeværelse af en nordisk minnesang og Richard Steffens om en oprindelig enstrofet nordisk lyrik. Den første anser han vel ikke for bevist, men dog for sandsynlig, navnlig hvis begrebet udvides til minne- og mestersang. Indflydelse fra mestersangen i Sverige er han den første til at fastslå, og gør det uigen-driveligt, idet han dels påviser dennes strofebygning (med 2 Stollen og en derfra afvigende Abgesang) i svenske digte, dels gør opmærksom på at navnet på en tysk mestersanger (Frauenlob) har været båret af et medlem af Sankt Gertruds gilde i Stockholm (omtalt 1430–41). Kommende litteraturhistorikere kan herefter overtage sekvenserne og mestersangen som de to sikre forudsætninger for den svenske lyrik i 15. århundrede og minnesangen som en sandsynlighed. Der er ingen tvivl om verbale lån fra denne allerede i Ivan Lejonriddaren og det danske skriververs fra Köln (13. årh.), men her kan de stamme fra tyske kilder, selv om »också en översättning kan vara symptomatisk«. Enstrofingsteorien anser Hildeman for et vildskud, men koncentrerer sin polemik mod Steffen om de påståede spor af den i balladernes stevstammer og gengangerstroferne i den svenske lyrik fra det 16. århundrede; for disse sidste overtager han Johs. Steenstrups ram-mende betegnelse »Flagrevers«. Endvidere minder han om, at foretrukne enkeltstrofer ved penneprøver eller citater blot behøver at være de bedst huskede. Dette gælder også de i sagaer citerede »dansar«, som trods deres lyriske karakter jævnlig har været inddraget i diskussionen om folkevisegenren som helhed, men som Steffen (selvbestaltet) opfattede som enkeltstrofer der havde været danset efter. At de lyriske strofer normalt hviler i sig selv, tillægger Hildeman heller ikke større betydning; det er et middelalderligt kompositionsprincip, der bedst sammenlignes med perlerne på en rosenkrans. Steffen har altså misforstået hvad han forefandt: det var ikke en digtart, men et kompositionsmonster!

En vis almen interesse har dog også afhandlingen om den i Norge udviklede kæmpevises indkomst i Sverige (tidl. trykt i Studier tillägnade Henry Olsson, 1956). Dens indtrængen på østnordisk område har man hidtil set det ældste bevis for i Claudius Clavus' Grønlandsstrobe fra 15.

århundrede, men nu er grænsen rykket tilbage, idet Hildeman har påvist nogle af de for den særegne form i den svenske poetiske oversættelse Konung Alexander fra ca. 1380 (senest 1388), og derved flyttet dateringsgrænsen tilsvarende bagud for udaterbare tekster som f. eks. de kæmpevisebeslægtede partier i den danske rimkrønike (jf. DaStud. 1958. 29 ff.). Til dette værks karakteristik bidrager han ved at understrege de krydsrimede afsnits strofiske karakter, og påviser at strofebygningen må anses for normgivende for den svenske oversættelse af Paris et Vienne. Det kan tilføjes, at denne strofedeling er antydnet i Stockholmerhåndskriftet B 77.

Det kan næppe undgås at entusiaster vil føle smerte ved denne ædruelige forskers omvurderinger, i Sverige på Trohetsvisans vegne, i Norge på Draumkvædet. Overfor den første praktiseres den genrekritiske metode med samme held som i afhandlingen om lyrikken; emnets udførelse i denne tema-vise er så almen, at det ikke er givet at det omtalte mord »j fiord« sigter til nogen bestemt politisk begivenhed. Men inden denne redegørelse har Hildeman bibragt sin patriotiske læser et andet chok, ved at omstøde det vigtigste – palæografiske – bevis for at forfatteren var biskop Thomas af Strängnäs. – Omvurderingen af Draumkvædet går endnu dybere, idet den fortsætter linjen fra en undersøgelse af Dag Strömbäck (i Arv II, 1946), der modsat de norske forskere spørger hvor *ungt* digtet kan være. Metoden er atter den genrekritiske, og resultatet bliver her, at digtet indeholder så mange unge elementer, bl. a. jeg-formen, at man må tro det stammer fra middelalderens slutning. Man kunne ønske at denne afhandling, den mest revolutionerende i bogen, var fremkommet tids nok til at Olav Bø kunne have nået at tage den med i betragtning i sin artikel om Draumkvædet i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder III (1958).

Tilbage står afhandlingen om »Nyköpings gästabud«, dvs. DgF 154 (Kong Birger og hans Brødre). Den har sin særlige interesse som Hildemans nykommentering af en af de sidste viser Grüner-Nielsen nåede at behandle i DgF X, selv om det ville være uretfærdigt mod den afdøde udgiver at foretage en sammenligning, fordi visen ligger i udkanten af hans område men i centrum af den yngre forskers. Det er endnu en gang genrekritikken der hjælper over det døde punkt: der er så mange og sikre kæmpevise-formler at den dårligt kan være ældre end 1380, og dertil kommer en sadistisk udmaling der er typisk senmiddelalderlig. Da det er fastslået, at Erikskrönikan ikke kan være senere affattet end 1355 og den endda sandsynligvis er et par årtier ældre, må visen være yngst, og kan altså ikke være kilde for kröniken. Dermed stemmer også, at den er dårligere underrettet om de faktiske forhold. Hildemans forklaring – eller her måske snarere teori – går ud på, at en dansker har overværet en oplæsning af vedkommende afsnit af Erikskrönikan (som direkte angives at være skrevet med oplæsning for øje) og så genfremstillet det i en vise. Som bevis for at den er dansk, henviser Hildeman til synsvinklen.

»Medeltid på vers« er ikke blevet det afrundede helhedsbillede af den nordiske poesi i unionstiden og generationerne nærmest før, som Hildeman utvivlsomt var manden til at skrive; men man tør måske håbe, at denne

fortrinlige genrekritiker vil give os det ved en senere lejlighed. Dog kommer man ikke udenom at bogen i flere henseender er banebrydende; og suppleret med hans øvrige produktion, DgF-kommentarerne ikke at forglemme, er det – endda store – brudstykker af denne mosaik han allerede har stillet os for øje.

Helge Toldberg.

Historical Ballads of Denmark. Translated by Alexander Gray with ill. by Edward Bawden and George Mackie. The University Press, Edinburgh 1958. X + 160 s., hellærred. 30 s.

I DSt 1955 129 anmeldte vi den fhv. skotske nationaløkonomiprofessor Sir Alexander Grays oversættelser af 44 danske folkeviser til lavskotsk. Denne hans otiums interesse er nu fortsat med en række historiske ballader (og mere kan håbes udgivet), nemlig DgF 117, 121 i Olriks to versioner, 136, 132, 133, 135, 139, 155, 145FG, 145CDE, 145A, endvidere 222 Jomfruen på tinge, opfattet som vidnesbyrd om en historisk overgang til lensvæsen (and Feudalism is of absorbing interest to at least some historians), 156 Niels Ebbesen og endelig 424 Nilus Strangesøns stenstue, som eksempel på den fri formning af en historisk kerne udenfor den kongelige kreds.

Hvad der i 1955 blev sagt om Four-and-forty, lader sig overføre på den nye bog. De gængse folkeudgaver, især Reckes og Olriks, er grundlaget, nu dog suppleret med et knap nok komplet exemplar af DgF i Scottish National Library; og docent Elias Bredsdorff er Sir Alexanders danske konsulent. Indledningen: Round about historical ballads, samt bemærkningerne til hver vise, vidner om den upedantiske sunde sans, man plejer at tillægge briter, og kun meget få steder aner man den vaklen og mangel på indforståethed, som kun er naturlig, når man taler om emner fra et sprog og en forskning, der ikke er ens egen. Ligeledes er visesproget smukt overført. Den tidligere gjorde indvending, at formler og gentagelsesfigurer anfægtes, har stadig gyldighed og kan suppleres med den iagttagelse, at identiske gentagelser i mindste dimension ofte indføres mod kilden: Lang, lang Sir Marsti stude and thocht – Lang, lang he lookit this wey and that – Steik close, steik close the door o' the barn –. Men dette er en bagatel, og på et bestemt punkt er troskaben i dette historiske bind større: ingen person- og stednavne er forandrede, selvom oversætteren må beklage, at fortræffelige danske modstandsmænds navne er så lidet tiltrækkende for angelsaxiske øren som Niels Bugge og Povl Glob!

Bogen har bibliofile intentioner: nummereret oplag, en såre kuriøs vexlen af papirets farve og træsnit trykt med stokken. Disse er inspirerede af kunst fra visernes tid, men har samtidig, ganske som Sir Alexanders indledninger, et ganske tiltrækkende ironisk greb om de ofte så dystre emner, således ikke mindst det spøgefulde omslag. Fint skotsk bogarbejde.

Man må fra dansk side byde bogen hjerteligt velkommen, ligesom dens forgænger og mulige efterfølger. Det er en glæde at se vor viseskat modtaget og videregivet på denne måde.

Erik Dal.

Iørn Piø: Skillingsviserne om Christiansborg slots brand 1884. Udsendt af J. H. Schultz A/S ved årsskiftet 1958-59. 60 s. + upag. bilag. 16 kr. kartonneret.

Iørn Piøs interesse for den yngre skillingsvise vil være også DSt's læsere bekendt, og han har med denne lille bog skabt en af de meget få monografier indenfor emnet. Dettets ringe almene agtelse har sin naturlige forklaring i den uhyre skillingsvisemængdes gennemgående lave litterære kvalitet, men anskuet folkloristisk, »som en del af vor folkelige kultur i slutningen af 1800-tallet«, giver de den rette betragter meget af interesse, og Piø har fat i noget lovende, når han i et af de lidt løse indledende småafsnit påpeger forskellen mellem samtidige avisreferater af folkemængdens stemninger under branden og de for den samme folkemængde skrevne visers stemning, der ofte er klicheagtig patetisk (i andre viser lavkomisk). Ialt er 18 viser bevaret i et eller flere oplag, og Piø giver en bibliografisk beskrivelse af dem, blandt hvis talrige petitesseer mange litterære og personalhistoriske småfund skjuler sig. Derefter udregnes skarpsindigt visernes kronologi, træsnittenes indbyrdes forhold m. m., og et afsnit om visernes udtryksform åbner ganske spændende perspektiver mod en bredere behandling af dette emne. Det store kup er endelig visedigteren og -forlæggeren Jul. Strandbergs dagbog, opdukket i familieej, som opsummerer årets salg til 405.000 viser, deraf 60.000 om slotsbranden – og så må man endda erindre, at Strandberg nok var førende på markedet, men langt fra enerådende.

8 viser er indføjet som bilag i den fixe bog, og mens deres illustrationer etc. selvfølgelig er facsimilerede, er teksterne nysatte – til største fornøjelse for Liebhave-re af veltruffet typografi, idet man ikke havde troet, at disse gamle frakturnit endnu kunne bruges så præcist af en velopløst sætter, i velgjort efterligning på sættemaskine.

Uanset om man er enig med Piø i de ligesom passive synspunkter, han ved forskellige lejligheder har fremsat på skillingsviser og deres »forbrugere«, må man indrømme, at man her har en mand med sind for de værdier, forskningen vil kunne aflokke denne gruppe af »Danmarks nye Folkeviser«, som Svend Grundtvig i en af Piø fremdraget forbindelse har kaldt dem. Måtte han bevare humøret, også når opgaverne hundreddobles i forhold til, hvad denne velturnerede smagsprøve har at byde.

Erik Dal.

Karl Clausen: Dansk folkesang gennem 150 år. Statsradiofoniens grundbøger. Fremad, Bbh. 1958. 340 s., ill. 7,75 kr.

Lektor Karl Clausen er kendt i vide kredse som kordirigent og komponist. Hans dybtgående viden om dansk sangs historie var også kendt gennem mindre oversigtsarbejder og stædigt nøjagtige detailstudier. Det er derfor ingen overraskelse, at han ejer både kunstnerens og forskerens evner, men dog meget glædeligt, at han har fået en åbenbart udefra kommende lejlighed til at nedfælde noget af sin viden i en større bog, der er lige klar i linierne og i detaillerne, og som det er en ære for Statsradiofonien at kunne ind-

lemme i en serie, som ellers ikke kan eller skal lægges an på førstehånds monografier. Thi som en sådan må bogen betegnes. Trods rigelig citeret litteratur er der ingen direkte forgængere af anseligt omfang, og også bibliografiske og leksikalske hjælpemidler svigter meget ofte, omend annoterede sangbøger og Arthur Arnholtz: Lille dansk sangleksikon (1951) er værdifulde ledetråde. Og det til trods for sagens, sangens, væsentlige betydning netop i det behandlede tidsrum.

Sanghistorie er en mellemdisciplin; den handler om ordets og tonernes forenede kunst i visse formalt og funktionelt afgrænsede genrer, efter Arnholtz' opstilling: den kollektivt-kristne salme, den kollektivt-nationale fædrelandssang, den kollektivt-almenmenneskelige folkeviser og den ligeledes almenmenneskelige kunstsang, hvis individuelle holdning dog ofte glider over til eller forenes med kollektiv brug. Denne mellemstilling er samtidig en særstilling: hverken litteratur- eller musikhistorien yder sangen retfærdighed, dels fordi sangens og især folkesangens store ofte er ret små i de højere kunsters tranedans og omvendt nogle af de største digtere og især komponister uden direkte betydning for sangen – dels fordi selve genren og dens funktion spiller en mindre rolle i det helhedsbillede, som de to kunstarters almene historie udgør. Og selve denne mindre rolle får ikke altid sin plads i spillet, hvis *sangens funktion* overses. For de fleste genrers vedkommende er studiet af deres sociologiske funktion – eller skal vi for at undgå grimme ord nøjes med at sige menneskelige og praktiske funktion – eet blandt flere og gerne vigtigere synspunkter. For sangens vedkommende må funktionen blive det primære; den afgrænser genren (så godt man nu måtte kunne drage grænsen), og herunder må sangenes skabere bøje sig, selvom deres rangforordning bliver en anden end på æstetikens fri marked. Sanghistoriens milepæl er sjældent enkeltmænds samlinger af nok så gode digte eller melodier, men derimod sangbøger og melodiudgaver, der enten som symptomatiske forløbere eller titusindtalligt optrykte brugsbøger fortjener at huskes. (Dette gælder jo endmere salmehistorien, som ikke behandles af Clausen). Disse bemærkninger til orientering – for egen regning, men vist ikke så fjernt fra den foreliggende bogs intentioner.

Karl Clausens bog indledes med et lille metodisk afsnit, af hvis betragtninger vi her nøjes med at notere den vigtige (s. 17–21, jf. 176), at forf. ved *folkelig sang* vil forstå den sang, der siden oplysningstiden, under flere og flere befolkningsgruppers åndelige og politiske myndiggørelse, har fundet vej til de officielle sangbøger – et stykke Danmarkshistorie, befordret af personer, for hvem *folkelig* var et kvalitetsord. *Folkesang* vil forf. bruge som det videre begreb, al sang i folket, således folkevisen til og med skilningsvisen – for det er jo ikke alle grupper af folket, der vil lade sig nå af de *folkelige* bestræbelser. Da disse yderområder ikke negligeres i bogen, omend de fremtræder sekundært, får den lov at hedde *Dansk folkesang*, afgrænset i tid til »folkelighedens århundrede« plus vort eget halve. Hvormed Karl Clausen har gjort sit til at forøge fagets elementært terminologiske debat.

En række særemner forbeholdes et knapt sidste afsnit: skillingsvise, Indre Mission, arbejderbevægelse, Færøerne, Sønderjylland. Ellers følges en kronologisk linie: oplysningstiden (der vises at have udløbere henimod midten af 19. årh.); almue og akademiker (c. 1820–40, et dejligt kapitel); romantik og folkelighed i 1840'erne (Weyse, folkevisen, N. F. S. Grundtvig); »den levende folkesang« (fra 48 til 64 og hele højskolesangen etc. efter dette år, idet nogle småstrømme ved siden af denne flod som nævnt er behandlet for sig); revision og fornyelse (Laub, Nielsen, Aagaard, Ring – interessant, at visse kapitler har komponister, andre digtere og andre udgivere som hovedfigurer).

Fremstillingen er såpas let læst, at bogens formål intetsteds forrådes; forf.s overskud af viden kvæler hverken ham selv eller læseren i detaljer. Alligevel er bogen rig på fakta, også på detaljer, men også på fine karakteristikker af mennesker og tendenser (se om Hertz 108, om romantikken s. 129). Trods disse pædagogiske dyder er bogen ikke overdrevent forenklet og da kun bevidst.

»Wie es eigentlich gewesen« hedder hos Karl Clausen s. 38: »Men hvert menneske er plantet i sin tid, og ingen ved, om hans bestræbelser vil bære frugt. Først bagefter kan siges noget om, hvordan det gik til, eller mere beskedent: hvordan det, set i et bestemt perspektiv, vistnok gik til – for den, der udtaler sig herom, slæber også sine fordomme med sig.« Andre fine bemærkninger om al videns og alle bestræbelsers historiske relativitet er anbragt rundt om, til tider blot som et »vistnok«, til andre tider mere formet: »Et kultursyn indebærer altid et fejlsyn« (122); 87; 239; og 266 om Hjemlandstoner i forhold til IMs ældre småbøger: »I forhold til det historiske forløb tænker menneskenes børn vist gerne i milepæle og er derfor tilbøjelige til ikke at ænse, at den første mils vej kan byde på mange overraskelser. En forgænger er kun »forgænger« i kraft af efterslægtens bedreviden. I sig selv står han jo midt i kampens hede og løser dagens problemer efter forudsætninger og evner.« – Altsammen ord, der inderligt taler til enhver, der af natur og ud fra beslægtede studier gerne vil se, hvad der er i det andet federal, før vi bliver vrede. På den måde kommer en forfatter, hvis politiske og sociale anskuelser har ligget til venstre og ikke til højre for midten (for at bruge gængse klicheer), til at slutte sit hovedværk med talen om de almene værdier, »tradition – en del af os selv«.

Og denne holdning er særlig frugtbar, når man har så vanskelige emner for sig som samspillet mellem en mellemdisciplin og den almene historiske baggrund, under stadig fastholden af *kunsten* gennem både sociale og bibliografiske komplikationer: »Hver god melodi, om gammel eller ny, er hver gang et under« (32).

Anm. kan ikke påpege fejl i bogens detaljer; selv i de få afsnit, hvor han selv kender tingene godt, er der nyt at lære – men lad det være udbasuneret, at melodien til Sorgløst kan vi ej synge dit navn står i Vad og Kirkegaard 3. udg. 1908, men af Clausen dateres til 1909, så har man dog gjort noget! samt at det er altfor venligt at skrive om Arbejdersangbogen uden at hen-

viser til Kelvin Lindemanns trods hjertelig perfidi meget oplysende artikler i *Min Rejse til Rusland* (1949).

Det er heller ikke let at påpege særlig gode eller svage partier i bogen, da ens egne sympatier spiller med ind; også forf.s., og hvor disse undtagelsesvis svigter, erkendes det redeligt (om IM, 274). Men de ældste afsnit er ypperlige, både oplysning og romantik skildres med varme, ærlig talt mere varme end det meste af vort århundredes revision og fornyelse, så positivt denne ellers er behandlet (især Thv. Aagaard). Og selvom man tilhører den generation, der knap har oplevet stilskiftet, men overtaget »et alment anerkendt mønster for folkelig sang« (206), og som synger mangen melodi af de fire fornyere så selvfølgeligt som at trække vejret, forstår man forf. så vel. De tider er jo forbi, hvor man fandt det fremskredent at synge Schierbecks melodi til I Danmark er jeg født i st. f. *den rigtige*, som jo er og bliver den rigtige. Eller hvor man tillod sig at grine lidt ad Moders navn er en himmelsk lyd, fordi kormanerer og et par grundtvigske manerer faldt i ørerne fremfor hele sangens og melodiens gribende sandhed og skønhed. Der kan være stunder, hvor man selv i kirkesangen føler sig vel ved en smeltende samtidig romancemelodi til en og anden Grundtvigsalme. Og også i den verdslige sang er der ofte noget ved de gamle melodier, kendte og mindre kendte, der mere end dette århundredes anerkendt klare og »folkelige« tonesprog taler til sindet. Dette bør der være råd til at indrømme.

At denne såkaldte anmeldelse begynder med almene betragtninger og nu er gledet over i subjektive, er Karl Clausens skyld. Hans bog sætter mange tanker i gang, men også følelser; væsentlige indtryk fra næsten ethvert afsnit af ens liv melder sig med ny friskhed ved læsningen. Men man tænker også på nutid og fremtid. For sangens funktioner, anledningerne til fællessang, ikke nødvendigvis bekendende, men dog seriøse, synes i vore dage at blive færre, ihvertfald i mange kredse, bl. a. akademiske – hvorfor synger man ikke før og efter museernes og Folkeuniversitetets foredrag? eller skolers og læreanstalters lærermøder? Der kan blive noget i dårlig forstand historisk over almindelig sangundervisning, når eleverne aldrig har været i situationer, hvor den seriøse danske sang *bruges*. Og tilskudet af nye melodier udenfor det efterlaubske kunsthåndværk, endsige af lødig sangbar digtning, er jo også lille. Så videreførelsen af den tradition, hvoraf alsangen var den hidtil sidste almene opblomstring, er ikke selvfølgelig; Oluf Rings død 1946 opfattes også af Clausen som en afslutning. Nutidsmennesket gøres jo passivt på så mange felter, selvom også modgående symptomer er synlige. Typen Karl Clausen, »den praktiske realist (som af natur og embede hælder til optimisme)« (317) kan få brug for alle de argumenter, han fint fremfører på de sidste sider, hvis han ikke skal fortvivle over, at mange i disse altfor dårlige eller måske altfor gode tider vil regne hans emne som personligt uvedkommende, selv når en så nyttig, klog og hjertelig, kort sagt *berigende* bog lægges på bordet.

Erik Dal.

Norsk folkedikting. Stev. Med ei inleiing og merknader av Olav Bø. Det norske samlaget. Oslo 1957. 238 s. 18 n. kr. (23 kr. i helshirt.).

I 1930'erne udkom en ret stateligt udstyret serie bind med norsk folkedigtning (eventyr, sagn, gåder m. m.). Nu er der udkommet en ny, ændret udgave af Liestøl & Moes folkeudgave af norske folkeviser, som ved sin afslutning vil blive anmeldt sammen med Norske folkeviser, et udvalg ved Reidar Th. Christiansen, Bergen 1957. Og endelig er stevene inddraget i serien med dette indholdsrige bind: 50 sider indledning, 233 gamlestev (versform som den firliniede folkevisestrofe), 736 nystev (versform som Der bor en bager på Nørregade), samt nogle noter. Samlingen er hermed ikke den største trykte, men den bedste til indførelse i stevenes særlige verden. Man skal selvfølgelig ikke læse dem alle 969 i træk, og trods noterne vil en dansker også snuble over nogle af dem. Men denne lille genre af ofte improviserede firlinjede vers, isolerede, i rækker eller i dialog og spændende over visdom og tidkort, højtid og dagligdag, er alligevel en genre, det nok er værd at kende; mangeartede stemninger kan være præcist og poetisk anslået i den snævre form, og i deres oprindelige milieu har de endnu i vort århundrede fyldt en plads, som ikke optoges af nogen af de større genrer. Enhver har kunnet »stevje«, de fleste måske kun ved gentagelse eller variation af kendte stev, men mange også ved ægte improvisation. Sagens musikalske side er historisk uklar og berøres derfor med fløjlschandsker i indledningen; derfor skal det her oplyses, at folkemusikserien på det norske plademærke Musica omfatter nogle ypperlige gamle- og nystev ved forskellige sangere.

Dr. Olav Bø, der i Norge V 1955 [1957] har skrevet en original og væsentlig afhandling om det i detaljer uløselige spørgsmål om Draumkvædets forhold til gamlestevne, giver en meget læseværdig introduktion til sit emne i den lange indledning: om gamlestevet, der lever side om side og lejlighedsvis i vekselvirkning med folkevisen, og om nystevet, der i en anden metrisk form, påvirket af ukendte strømninger især vel af musikalsk art i 18. årh., desuden friere i sin holdning til livet og dets situationer; om genrens begrænsning til Telemark, Setesdal og dele af Vest-Agder; om stevets milieu og funktion og dets indsamling i nyere tid med Jørgen Moes klassiske skildring og svenskeren Richard Steffen's store samling på 1200 numre, samlet på een sommer.

Det skyldes vel bogens ret vide sigte, at den ikke er bebyrdet med noget apparat udover de få sproglige noter. Men det er et savn, at kilder ikke gives udover almindelige henvisninger til de gamle samlinger; der gøres heller ikke noget for at belyse sagen med fremmede paralleller; jeg ser ikke ordet Schnadahüpfel i bogen, skønt denne tyske genre dog melder sig af sig selv. Ej heller er der tilløb til emneregister over stevene, der uægtelig ville være delikat at lave, men måske dog af interesse ved siden af udenlandske udgaver med komparative noter.

Bogens anlæg hindrer også begyndelsen af indledningen i at gå ind på debatten om stevstammeteorien. Den antagelse, at stevene skulle være den

ældste enderimede digtning i Norden, og at den skulle have allieret sig med den senere importerede ballade og afsat dennes omkvæd, medens den selv i en række tilfælde bevarede som lyrisk indledningsstrofe, stævstamme, er især knyttet til Steffen's navn; men Steffen havde lært den af Moltke Moe, og forskere som Olrik, Grüner-Nielsen og Knut Liestøl holdt på den til det sidste. Når man selv har prøvet at veje for og imod og følt sig stærkt draget af disse store forskere og deres modstand mod kritik fra fx. Steenstrup og Ernst Frandsen, burde man glæde sig over at se en yngre nordmand oprulle hele det gamle repertoire af bevissteder og argumenter uden at ryste på hånden. Men nej – det går jo ikke! Det sidste stød mod teorien – det hvoraf jeg er blevet overbevist meget mod min vilje – har Olav Bø ikke kunnet kende: Karl-Ivar Hildemans kapitel om den ældste svenske lyrik i hans andetsteds omtalte *Medeltid på vers* (1958). Og Ernst Frandsens arbejde i DSt 1955, en videreførelse af hans gamle teori om en middelalderlyrik, behøver ikke at være holdbart. Men der er dog efterhånden affyret så rammende skyts mod stævstammeteorien, at man slet ikke bryder sig om at se denne udviklet uden henvisning til eller debat med modstanderne. Moderne våben må tages i brug, hvis man vil forsvare denne gode gamle fæstning.

Erik Dal.

Ehe sie verklingen... Alte deutsche Volksweisen vom Böhmerwald bis zur Wolga. Mit 4 Schallplatten und 24 Bildtafeln. Gesammelt, herausgegeben und eingeleitet von Johannes Künzig. Verlag Herder, Freiburg 1958. 80 + XXIV s., hellærred. DM 38.

Da vi i DSt 1957 anmeldte Walter Salmen: *Das Erbe des ostdeutschen Volksgesanges*, er det rimeligt kort at nævne denne den første »Herder Ton-Bild-Buch«, som giver et lille udvalg af det materiale, prof. dr. Johannes Künzig i de sidste år, men med tidligere rejser i Østeuropas tyske minoriteter som personlig erfaringsbaggrund, har samlet i sit institut, Zentralinstitut für ostdeutsche Volkskunde. Den usædvanlig nydeligt fremstillede bog giver et rids af forholdene i hver af de tyske sprogøer, ledsaget af smukke fotografier, samt tekster og oplysninger til de 34 musikexempler, der medgives på 4 17-cm-plader med ialt c. 1 times spilletid. Dette musikrepertoire rummer sange af sjælden kunstnerisk og videnskabelig kvalitet, og de omstændigheder, der ligger bag deres tilvejebringelse blandt mennesker, som er drevet fra deres østeuropæiske hjemstavn til det tyske stamland, gør den romantiske titel særlig berettiget.

Erik Dal.

Iivar Kemppinen: Lunastettava neito. Vertaleiva balladitutkimus. [Fæstemand løskøber fæstemø, en komparativ visestudie.] Helsinki 1957. 168 s. Komm.: Akateeminen Kirjakauppa, Helsinki.

Dette er ingen anmeldelse, men kun en præsentation. Jeg kan nemlig kun orientere mig i bogen og læse et vedlagt maskinskrevet engelsk

resumé, ikke læse det finske, og med al respekt for ønsket om at bruge selv et mindre kultursprog til videnskabelige arbejder kan jeg kun beklage, at et internationalt emne gøres så svært tilgængeligt. Men emnet er altså den ballade, der på dansk er DgF 486, på engelsk Child 95 *The maid freed from the gallows*, på svensk Geijer-Afzelius nr. 14 (eller 15) *Den bortsålda*, på tysk Die Losgekaufte. Kemppinen har mønstret 1634 varianter af denne ballade, praktisk talt alle fra Europa og Nordamerika, og over halvdelen finsk-ugriske. Disse opstilles og analyseres i geografisk orden, og dette er bogens altovervejende indhold. I konklusionen vender Kemppinen sig mod den gængse opfattelse af visen som en beretning om sørøvere, fra hvem den fangne pige reddes (således i Grüner-Nielsens svendestykke i DgF). Kemppinen antager, at balladen som ballade er skabt i 12.-13. årh. i Syd-europa på basis af mytologiske beretninger. Skibet og vandet skulle være Charons båd og Styx og emnet det samme, som Euripides optog i *Alkestis*-dramaet; ligheden ligger bl. a. i, at pigens nærmeste slægtninge nægter at hjælpe hende, medens hendes elskede gør det; derimod er den mytologiske farvning gået tabt.

Kemppinen går i ret høj grad imod gængse anskuelser i moderne viseforskning; og hans engelske disputats om DgF 183/Child 4 i dens 1865 varianter blev både ved forsvaret i Åbo og i den internationale kritik modtaget med svære metodiske forbehold (sværest vist i DSt 1955). Man ønsker for ham, at dette arbejde må blive bedre modtaget af de altfor få, der fuldtud vil kunne drage nytte af det.

Erik Dal.

*Archer Taylor: The Shanghai Gesture. (FF Communications 166).
Helsinki 1956. 80 s., 300 mk.*

Professor Archer Taylor, Berkeley, af hvem vi i DSt 1958 bragte et lille bidrag, var indtil sin nylige afgang professor i germansk filologi. Hans internationale berømmelse grunder sig dog på hans mangesidige indsats for folkemindeforskningen; en række særdeles brede og dybe studier især over gåder og ordsprog har set lyset, og i de senere år har han desuden skrevet forskellige monografier over emner fra bibliografiens historie – det lyder tørt, men er meget fornøjelig lektur for ligesindede. Den lille bog, der her foreligger, er en studie over den gestus, vi kalder »at række næse«. Man vil forstå, at studiet af noget så flygtigt som fagter og gestus er vanskeligt, men indgående undersøgelser af den vidtorienterede forsker og megen korrespondance fra og til den altid oplagte brevskriver har resulteret i så mange billedlige, skønlitterære og folkloristiske eksempler på den velkendte gestus, at et mønster kan øjnes. Den synes at være begrænset til Europa og USA, og dens alder er ikke særlig stor – ja jeg ved selvfølgelig ikke, hvad læseren regner for meget, men ældre end renæssancen er den næppe, hvorimod andre gestus og metaforer i forbindelse med hænder og næse synes meget ældre, således udtrykket »at få en lang næse« (eng. a long face). Archer Taylor viser iøvrigt en stadig vågen kritik i grænsetilfælde.

Selve betegnelsen the Shanghai gesture knyttes til det i sig selv uforklarede australske substantiv shanghai = slangebøsse (jf. vinkelen mellem tommelfinger og hånd). Bogen omtales her som både underholdende og metodisk oplysende.

Erik Dal.

Mesteren fra Møre. Viser og sanger fra den kristne barokkdiktning i Norge. Ved Kristen Valkner. Utg. av Det norske språk- og litteraturselskap. H. Aschehoug & Co., Oslo 1958. XXIV + 128 s. 18 n. kr.

Enhver kan finde, men ikke enhver kan vide og skønne, hvad det er han finder. Det er således rigtigt og retfærdigt, når den norske salmekender Kristen Valkner har gjort det her publicerede fund, og træffende siger han i sin første meddelelse herom: Det hører til de store gleder en liten forsker oplever, når han gennem sitt studium har fått øyner som virkelig ser hva det er han finner (Norsk teologisk tidsskrift LV 1954 129-40).

Fundet er den sidste del af et samlebind i Det kongelige Bibliotek, MS Thott 200, 8°). Første del er trykfærdig og omfatter salmer af Anders Jensøn Bernhofft. Anden del virker fragmentarisk, den omfatter salmer af forskellige Bernhofft'er. Tredie del er atter trykfærdig, ved Hans Hanssøn Bernhofft, men er ikke forfattet af ham, og titelblad mangler.

Her sætter studiet ind. Indgående undersøgelser i de norske præste- og bondeætter i 17. årh., støttet af de akrostika, hvormed en del salmer er forsynet, viser at salmerne er ældre end de Bernhofft'ske fra 1690erne. Man føres tilbage til c. 1670, og der er indicier for at udpege Frederik Jørgenssøn Marstrand som den anonyme digter. Han levede 1638-1701 og var præst ligesom sin far, der var blandt Arreboes sagsøgere i 1622; en af de kvinder, hvis navn optræder som akrostikon, var datter og niece af to af sagens vidner, deriblandt sagens kronvidne Peder Lauritsen.

Dateringen støttes af salmernes melodiangivelser, der alle peger på tiden før Kingo og Dorothe Engelbretsdatter. Dette er ikke i sig selv bindende, thi man kunne endnu c. 1700 finde salmedigtere, der holdt sig til den ældre stok af kirkemelodier uden at interessere sig for de nye, verdslige toner, og udgiveren skulle have styrket sit argument ved at påpege, at den anonyme digter *ikke* er tilbageholdende i melodivalg; når dette er tilfældet, kan man med rette betvivle, at han skulle have nået at kende de to store mode-salmister, da han skrev sine vers. Men udgiverens metriske og musikalske noter er overmåde knappe, og man har ikke indtrykket af, at den side af sagen har hans interesse, skønt det måtte være nærliggende efter de bedste forbeholdet at fastslå den ukendte digters fysiognomi også i denne henseende, især da der synes at foreligge interessante detaljer fx. i form af nyheder og kontrafakturer (i bogen stavet kontrafraktur ved gentagne trykfejl). (Jf. anm. i DSt 1957 af Engelbretsdatter-udgaven, som nærv. lille bog desværre ligner).

Den ukendte »mester fra Møre« er et smukt fund, der giver Norge en ny salmedigter før Kingo og Dorothe, skønt de fleste sikkert ville placere ham som efterklang af disse, om man ikke havde dr. Valkners omhyggelige dateringsarbejde. En del af tidens karakteristiske usikkerheder og udvendigheder findes selvfølgelig i versene, især i de metrisk mere dristige, men hvor digteren ikke vover sig for langt ud, føles både kunstnerisk evne og ægte personlig følelse i hans salmer. »Om det formelle kan det uten overdrivelse sies at *lenger enn han* var ingen norsk dikter kommet så tidlig,« siger Valkner i førnævnte artikel. Godt og rigtigt derfor, at han er blevet gjort tilgængelig for sine landsmænd – og næsten-landsmænd.

Erik Dal.

Mogens Brøndsted: Digtning og Skæbne. En Studie i æstetisk Determination. Udgivet med støtte af Carlsbergfondet. Munksgaard. Kbh. 1958. 282 s. 24,50 kr.

Det er et centralt, men også et næsten uoverkommelig stort emne Mogens Brøndsted har taget op til indgående undersøgelse. Hans bog behandler den særlige side af digtningen og dens arter som berører skæbneforestillingerne, og den problematik der hører sammen dermed. Men selv med denne afgrænsning af opgaven undgår forf. ikke at måtte gennemgå eller tage stilling til så at sige al litteratur, i al fald al stor digtning. For i hvilket digterværk, det være sig epos, drama, lyrik eller roman, spiller forestillingerne om skæbne og skyld ikke en afgørende rolle?

Selv om bogen er overordentlig indholdsrig og forf. med en hartad utrolig lærdom og belæsthed henter sine eksempler fra den ganske verdenslitteratur, er det dog ikke analysen af de valgte enkelttekster, men selve de principielle tendenser der er vigtigst for ham. Hans metode kan man få et godt indtryk af gennem en meget oplysende lille afhandling han nylig har offentliggjort i sidste hefte af *Orbis Litterarum* (p. 40–47): »Prolegomena zu einer Methodik«. Med et klart blik for det objektives og det rationelles begrænsede muligheder som eneste kriterier for tydning og tolkning af litteratur hævder han her (p. 46) at bestemmelsen af kunstens, in casu digtningens, egentlige »Wesensart und Seinsweise« (– det er meget karakteristisk at dette kun kan siges på tysk, og at bogens resumé også er på tysk –) hverken tilkommer psykologien eller sociologien, men at den hører under videnskabernes moder, filosofien. I striden mellem den »strukturelle« og den »historiske« metode indtager han et formidrende mellemstandpunkt, idet han hævder at disse metoder ikke bør udelukke hinanden, men kan støtte hinanden gensidigt.

I den store studie over Digtning og Skæbne gennemfører Brøndsted disse metodologiske betragtninger i praksis på et umådeligt stof. Hans synspunkter og metode gør unægtelig fremstillingen noget tung og filosofisk. Ganske karakteristisk må han begynde så at sige *ab ovo*, med alt liv som udtryk for stræben, og mennesket og dets vilje som den højeste form for liv. Men selv om han ved sine noget bastante definitioner (som jeg straks skal komme

til) og ved sin stærkt filosofisk prægede terminologi tilsyneladende eliminerer det emotionelle element, der er så væsentligt i al digtning, glimter dog ofte – også i humorens form – en indtrængende og dyb forståelse for denne side af digtningen frem. Brøndsted nævner (s. 138) en kendt – eller berygtet – udtalelse af Finnur Jónsson om at man har måttet omflytte eller bortskære hele stroferækker i Vølvens Spådom for at få digtet så »korrekt og logisk« som muligt, og føjer hertil, i en note, at der i marginen af et svensk bibliotekseksemplar kan læses følgende håndskrevne kommentar hertil: »detta har sällan varit huvudsaken i en poetisk text«! Parentetisk kan her bemærkes, at man gennem denne oplysende lille note ligesom i et glimt ser forf. sidde begravet i bogstaberne på det vidunderligt velforsynede Carolina rediviva, og at nyere norsk og svensk litteraturstudium og idéhistorisk forskning synes at have været en rigere inspirationskilde for ham end den hjemlige litteraturhistorie, der enten holder det strukturalistiske og idéhistoriske langt på afstand, eller går til den anden yderlighed og anbringer alt i faste skemaer. Dog tror jeg ikke der er særlig stor afstand mellem forf.s syn på litteratur og den nyeste og efter min opfattelse hidtil bedste danske fremstilling af digtningens teori af Sven Møller Kristensen.

I sin Indledning giver forf. på god akademisk vis definitioner af sine termer, først og fremmest af de forskellige former for det allerede i undertitlen forekommende begreb »Determination«, hvorved han forstår forestillingen om den menneskelige viljes fundamentale begrænsning, enten i sin frihed til at følge selvvalgte motiver (»kausal determination«) eller i sin evne til at nå selvvalgte mål (»final determination«).

I to kapitler, »Determination som formfaktor« (s.12–48) og det største og centrale »Determination som indholdsfaktor« (s. 49–244) gennemgår forf., med en utrolig rigdom på velvalgte og oplysende eksempler fra alle arter af digtning, de forskellige former for begrænsning af den menneskelige vilje i digtningen, både i dens struktur og i dens indhold. Også her går han overordentlig grundigt til værks: ikke alene de nærliggende eksempler, epos'et og det egentlige skæbnedrama, men også de prælitterære former, myte, sagn, varsel, legende, eventyr, bliver udførligt behandlet. I den egentlige kunstdigtning begyndes med lyrikken (hymne og salme), fortsættes med en meget righoldig redegørelse for epos, kvad, sagaer, ridderromaner og folkeviser (i den sidste med stærk understregning af dansens betydning som dramatiserende element, men uden indgåen på genrens omstridte udviklingshistorie), hvorpå der sluttes af med de dramatiske former.

Inden for dette omfattende stof behandles så at sige hele den store digtning i verdenslitteraturen, lige fra Gilgamesh og Homer, de tre store græske tragikere, komediedigtningen, de oldislandske sagaer og middelalderens litteratur op til helt moderne forfattere. Som eksempel på de sidste kan henvises til citeringen og kommenteringen af Morten Nielsens gribende digt »Skæbne« (s. 23 f.). Anm. må standse op over for denne enorme lærdom og med et suk bekende at han kun er kapabel at bedømme eller vurdere en brøkdel af dette kolossale stof. Men behandlingen deraf har et præg af nøgtern vederhæftighed og virker umiddelbart troværdig, en tro-

værdighed der forøges, når man på sit eget felt, den græske litteraturs område, kan konstatere, ikke alene at selve digtningen er behandlet med kyndighed og skønsomhed, men at også den nyeste videnskabelige litteratur på området er benyttet og vurderet med dygtighed og selvstændighed.

Een meget væsentlig anke har jeg: at hele bogen fremtræder så trist: det burde forbydes at trykke en bog så sparsommeligt at noterne er næsten ulæselige uden lup. Denne vidtdrevne sparsommelighed har også medført en del flere trykfejl end der ellers ville have været, dog kun få meningsforstyrrende (s. 52 l. 17 f. o.: lov, læs: *liv*; s. 150 l. 16 f. n.: Helte-, læs: *Helge*-, s. 272, note 426: særlige, læs: *saglige*). Hverken et trykkeri, et forlag eller et videnskabeligt fond burde tillade et tryk med en så minimal type at der kommer 71 – siger og skriver én og halvfjerds – linier på en almindelig side i oktav! Så fattigt er Carlsbergfondet ikke!

Forf. gør ikke meget for at hjælpe sin læser, der er ingen afsnit, ingen overskrifter eller andre markeringer af inddeling! Og sproget er tit tungt og fyldt af unødvendige fremmedord. Den videnskabelige terminologi er naturligvis en nødvendighed. Men er det også nødvendigt at sige »omgivelsesens influens« (s. 8), når man dog lige så godt kunne sige »indflydelse«, eller »en gammel truisme« (s. 13), når »sandhed« siger det samme? Eller »narrativ recitation« (s. 203) i stedet for »fortællende«.

Men alt dette er småting. Mogens Brøndsteds værk er en sådan manifestation af lærdom, metodisk sikkerhed og konsekvens og gennem sine rige eksempelsamlinger et vidnesbyrd om en sådan belæsthed, såvel i litteraturen selv som i litteraturen om litteraturen, at det havde klædt vor lille litterære klan ved vort gamle universitet, om den havde ladet det fremtræde som disputats. Jeg er ikke i tvivl om at det er et lærdere og mere inciterende værk end Th. Linds om Poesiens Mission, for ikke at tale om den sidste litterære disputats om Nis Petersens piger, og jeg tvivler heller ikke om at vore søsteruniversiteter i Oslo og Uppsala med glæde ville have givet bogen deres anerkendelse.

Mogens Brøndsted kan være sit arbejde bekendt. Hans metode er ikke den anerkendte på bjerget. Det er nu *hans* skæbne. Måtte det ikke hæmme hans lyst til at fortsætte og uddybe sine studier! Bare de næste gang må fremtræde i en ydre form der svarer til det vægtige indhold!

Per Krarup.